

Ines KVATERNIK JENKO*

POLITIČNOST (UPORABE) PREPOVEDANIH DROG

Povzetek. Terensko delo med uporabniki prepovedanih drog v Sloveniji – interpretirano z antropološkim instrumentarijem, v znanstveno razpravo o drogah vplejuje nekatera nova spoznanja. Ta izhajajo iz življenjskih izkušenj predvsem tistih uporabnikov prepovedanih drog, ki niso vpeti v institucionalne obravnave (tistih, ki uporabo droge nadzorujejo in zaradi nje nimajo težav v usakdanjem življenju, kot tudi tistih, ki uporabo droge ne nadzorujejo). Na osnovi analize in interpretacije percepcij uporabnikov drog je avtorica izdelala tipologijo politične posredovanosti prepovedanih drog in nakazala na prezrte razsežnosti med politiko in drogami. Ključne besede: politika do drog, prepovedane droge, politična razmerja, terensko delo, uporabniki drog

178

Uvod

V perspektivi politične antropologije je razprava o drogah razprava o političnih razmerjih, o mejah svobode ter o razumevanju in delovanju demokracije in ne nazadnje o človekovih pravicah. Demokracije zahodne Evrope imajo skupno prepričanje, da je treba uporabnikom¹ prepovedanih drog pomagati – jih (o)zdraviti –, vendar pa različne prakse (politike), ki vzpostavljajo različna razmerja med ljudmi. Politika do drog je postavljena v okvir »boja« za ohranjanje obstoječih monopolov moči vladajočih političnih vzorcev obnašanja, vodijo pa jo ZDA, ki so si izborile vlogo varuha demokracije, zaščitnika sodobnega sveta in človekovih pravic. S politiko do drog se krepí določene vrednote, določene institucije, določene vedenjske vzorce in s tem določeno politično kulturo (prim. Lukšič, 1999).

Področje drog je bilo v svetu in tudi v Sloveniji obravnavano izključno kot zdravstveni, policijski in deloma tudi socialni problem. Širših strokovnih in multidisciplinarnih razprav o drogah je bilo malo.² Velika večina politik

* Asist. dr. Ines Kvaternik Jenko, raziskovalka na Inštitutu za varovanje zdravja RS.

¹ V strokovni in znanstveni literaturi se poleg uporabnika drog ali uživalca drog pojavljajo izrazi zasvojenec, odvisnik, narkoman, džanki. Ob tem pa se pogosto preide v označevanje uporabnikov drog kot bolnikov in kriminalcev.

do drog se je oblikovala na podlagi dveh tipov monopolnih diskurzov: medicinskega (psihiatričnega) in policijskega (represivnega) (Kvaternik Jenko, 2004). Večina laične in strokovne javnosti verjame razlagam, ki trdijo, da droge povzročajo odvisnost, vodijo v zločine in da je odvisnost bolezen. Tem stališčem nasprotuje v javnosti manj sprejeto mnenje, ki sloni na podlagi rezultatov empiričnih raziskav.³ Iz slednjih je mogoče skleniti, da je ponavljajoča se uporaba prepovedanih drog povezana bolj z izbiro, vrednotami, pričakovanji in ravnanji kot z odvisnostjo, nasiljem in boleznijo.

Droga je element političnega razmerja in na poseben način vzpostavlja razmerja med posamezniki in med posameznikom in družbo.⁴ V pričujočem članku se bom osredotočila predvsem na vprašanje politične posredovanosti prepovedanih drog. S pomočjo kvalitativnega raziskovanja⁵ vsakdanjega življenja uporabnikov drog, predvsem prepovedanih drog, sem celoten fenomen⁶ drog umestila v kompleksnejši spoznavni okvir, ki pokaže na prezrte razsežnosti med politiko in drogami.

Terensko delo »Ni forme brez vsebine in ni vsebine brez forme«

Terensko delo je bilo časovno in prostorsko razpršeno in je potekalo v različnih časovnih obdobjih in v različnih krajih v Sloveniji. Raziskovanje je temeljilo na predzgodbi, ki je nastala na osnovi sedemletnega dela

² Mednje sodijo razprava o drogah, ki jo je pod naslovom *Droge na tehtnici javne razprave pripravil Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo v letu 1992, in dve okrogli mizi. Prvo, Politološki vidiki nacionalne politike do prepovedanih drog v Sloveniji, sta leta 2002 organizirala Urad vlade RS za droge in Slovensko politološko društvo, drugo, z naslovom *Vpliv medijev na oblikovanje podobe uporabnikov drog v javnosti, pa Urad vlade RS za droge in Društvo novinarjev Slovenije leta 2002. Med znanstveniki, ki se s področjem drog pri nas poglobljeno ukvarjajo že vrsto let, in sicer vsak na svojem področju, bi izpostavila, Tanjo Renar, Vita Flakerja, Bojana Deklevo in Igorja Lukšiča. Analize politike do prepovedanih drog pa se je v Sloveniji lotil tudi Janez Pezelj, ki v delu *Nevarna prepoved razpravlja o vlogi parlamenta v boju proti kriminalu z drogami*.**

³ Mednje sodijo raziskave, ki jih opravljajo na nizozemskem inštitutu za mentalno zdravje in odvisnost *Trimbos* in na podlagi katerih so oblikovali številne terapevtske programe na Nizozemskem. Na primer: program življenja brez drog v nizozemskem zaporu, program varnih sob, programi zmanjševanja škode za pripadnike etničnih manjšin in drugi.

⁴ O večrazsžnostih drog in njihovi družbeni problematiki razpravljam v doktorski disertaciji z naslovom *Droga kot element političnega razmerja. Človekove pravice na primeru uporabnikov/uporabnic drog*.

⁵ Poudarim naj, da večina empiričnih raziskav s področja drog sloni na kvantitativnih raziskavah in po navadi vključuje tiste uporabnike drog, ki so že vstopili v program zdravljenja. Sama sem se pogovarjala z uporabniki drog, ki imajo večletne izkušnje s politiko do drog, institucijami, ki se ukvarjajo z obravnavo in zdravljenjem zasvojenosti v Sloveniji, in trenutno niso vključeni v institucionalne obravnave.

⁶ Z izrazom fenomen imam v mislih problematiko drog v vseh njenih razsežnostih (uporaba, zloraba, raba) in z vseh zornih kotov (antropološkega, humanističnega, medicinskega, policijskega, politološkega, socialnega, sociološkega, pedagoškega, pravnega, psihološkega).

in življenja s »problemi«, ki jih povzročajo nedovoljene droge, ki sem ga s pomočjo antropološkega in politološkega instrumentarija v določeni točki interpretirala v zgodbo. Ta zgodba je služila kot izhodišče za izoblikovanje izhodiščnih tez, pripomoček za selekcijo problemov in usmerjanje terenskega dela, ki sem ga nadaljevala po postulatih kvalitativne metodologije, predvsem z delno strukturiranim globinskim intervjujem (Kvaternik Jenko, 2004). Bistvena prednost takšnega raziskovanja je, da je odnos med raziskovalcem in »raziskovancem« postavljen na raven, ki presega dominacijo, morda manipulacijo in včasih celo zlorabo.⁷

Izbor sogovornikov⁸ in dnevnik⁹ sta se pokazala za nepogrešljivi del informacije o funkcioniranju politike do drog. Opravila sem 30 delno strukturiranih globinskih intervjujev. Med njimi je bilo pet strokovnjakov,¹⁰ dva abstinenta, trije preprodajalci, ki prepovedanih drog ne uporabljajo, trije uporabniki marihuane, dva uporabnika kokaina, dva uporabnika ekstazija, osem uporabnikov heroina in pet uporabnikov mešanice¹¹ drog. Med uporabniki heroina sta bila dva, ki heroin uporabljata manj kot šest mesecev, ena funkcionalna¹² uporabnica heroina in trije, ki to drogo uporabljajo več kot dvajset let.

Kvalitativni pristop raziskovanja sem uporabila tako pri zbiranju podatkov kot pri njihovi obdelavi in interpretaciji terenskega dela. Na osnovi analize in interpretacije terenskega dela, znanstvenih raziskav in spoznanj o drogah sem najprej izdelala tipologijo politike do drog.

Tipi politike do drog

Politike slonijo na vrednotah in interpretaciji dogodkov. Da bi lahko verodostojno in odgovorno ocenili učinkovitost politike do drog, moramo

⁷ Standardno anketiranje s kvantitativno obdelavo podatkov je vsekakor lahko zelo dobrodošlo in koristno, vendar pa vprašanj v povezavi z drogami enostavno ni mogoče v celoti uokviriti v kvantitativne kategorije.

⁸ V začetku sem se na teren odpravila v družbi informatorja. Pripeljal me je do uporabnikov drog, ki niso vpeti v institucionalno »obravnavo« in so bili pripravljeni sodelovati. Ko sem si prislužila zaupanje sogovornikov, sem šla na teren sama. Na pogovore, ki so trajali več ur, včasih tudi več dni, so me sogovorniki največkrat povabili k sebi domov, v kakšen lokal, zelo redko so se bili pripravljeni pogovarjati v prostorih institucij (društvih, centrih za zdravljenje in preprečevanje zasvojenosti od prepovedanih drog...).

⁹ Dnevniški zapis predstavlja opisane dogodke opazovanja z udeležbo. Gre za zapise med letoma 1997 in 2004 in sodijo v avtoričin zasebni arhiv.

¹⁰ Med strokovnjaki, s katerimi smo se pogovarjali so bili trije zdravniki, med njimi en psihiater, psiholog in duhovnik.

¹¹ V to kategorijo sem umestila uporabnike drog, ki uporabljajo tako marihuano kot ekstazi, kokain, heroin, alkohol, in raznovrstno paleto terapevtskih drog oz. drog na recept, kot so metadon, apavrin, tramal, zolof.

¹² Med funkcionalne uporabnike drog prištevam tiste posameznike, ki nadzorujejo uporabo droge. To pomeni, da v usakdanjem življenju niso stigmatizirani in kriminalizirani zaradi uporabe droge in da kljub potrebi po drogi zadovoljujejo tudi svoje ostale življenjske potrebe in »obveznosti«.

preučiti vrednote in interpretacije, ki so povezane z različnim potekom dogodkov. Prevladujoče politike do drog, kot je na primer politika vojne proti drogam, ne združijo niti na podlagi rezultatov raziskav niti v osnovnih izhodiščih. Številni oblikovalci politik na primer trdijo, da je abstinenca od drog odvisna od posameznika in njegove svobodne volje ter od aktualne politike do drog. Spregledajo, da samonadzor po definiciji ne more biti rezultat formalnih institucionalnih nadzorov, ki slonijo na strahu in kazni. Isti posamezniki trdijo, da je odvisnost od drog situacijsko pogojena, da jo povzročajo odvisnikove psihološke dispozicije ali droga, kar se ne ujema s svobodno izbiro posameznika (Schaler, 1998: 10).

Razprave o drogah vključujejo tri perspektive politike do drog v sodobnih družbah: prohibicionistično, javnozdravstveno in klasično liberalno perspektivo (prim. Schaler, 1998; Kvaternik Jenko, 2004). Prohibicionistična politika do drog izhaja iz ameriškega modela. Ta vrednoti paternalistično državo, ki igra vlogo zaščitniškega starša v odnosu do ranljivih državljanov otrok. Poudarek je na prohibiciji in regulaciji trenutno legalnih drog (terapevtskih drog). Verjame, da droge povzročajo odvisnost in zločin. Politika mora tako omejiti uporabo drog ter kaznovati uporabnike in preprodajalce. Nedovoljene droge in ljudje, ki jih prodajajo, so sovražniki. Proti sovražnikom pa se je treba bojevati. Perspektiva javnega zdravstva se zavzema za legalizacijo drog v medicinske namene. Na odvisnost gleda kot na bolezen, na sankcije kot na nehumane in predrage za državo. Namesto kazni za uporabo drog zagovarja zdravljenje. Slogan medikalizacije je zmanjševanje škode. Predstavniki te perspektive se večinoma zavzemajo za legalizacijo marihuane. V klasični liberalni perspektivi, katere najbolj goreča zagovornika sta Thomas Szasz in Milton Friedman, uporaba drog ni bolezen, ampak vedenje, ki sloni na osnovnih vrednotah. Uporaba drog je etično in ne zdravstveno vprašanje. Temelji na znanstvenem dokazu, da je uporaba drog posledica posameznikove izbire in okolja, ne pa kemije in psihologije. Ta perspektiva zagovarja idejo samonadzora in jo utemeljuje s študijami na uporabnikih drog, ki nadzorujejo svojo uporabo in navade, ko so motivirani za to. Droge ali odvisnost ne povzročajo zločina. Droge so lastnina in kot take zaščitene z ustavo; uporabnikov drog ne bi smeli obravnavati kot barbare in za to iskati izjeme v ustavnih zakonih. Po tej perspektivi bi model prostega trga zmanjšal število kriminalnih dejanj, ki jih uporabniki drog storijo, da pridejo do droge. Vrednoti svoboščine na področju zdravja ter kritizira medikalizacijo kot paternalistično in statično. Prava podlaga politike do drog je oblikovanje racionalnega in v posameznika (uporabnika drog) usmerjenega socialnega nadzora.

Mednarodna ali globalna politika do drog zajema vse tri modele,

ki so močno odvisni od družbenokulturnih kontekstov in različno implementirani v različnih državah. Menimo, da so »globalni« model vojne, ki jo vodijo ZDA, sprejele številne države srednje in vzhodne Evrope. V procesih njihovega približevanja EU se politika vojne proti drogam sicer spreminja v model javnega zdravstva. Rezultati politike javnega zdravstva kažejo, da je tudi ta neučinkovita in v bistvu represivna, saj v imenu javnega zdravja in z zdravljenjem odvisnosti od drog nadzira uporabnike prepovedanih drog in uporabo drog. Zato menimo, da javnozdravstvena perspektiva, ki jo izvajajo v starih in novih članicah EU v imenu pravice do zdravja,¹³ v praksi postane represivna.¹⁴ Zato me je predvsem zanimalo, kaj o politiki do drog menijo uporabniki drog.

Politika do drog v percepciji uporabnikov drog

Oblikovanje politike do drog temelji na razlikovanju med prijateljem in sovražnikom. Po Schmittu (1994: 85) je »specifično politično razlikovanje, s katerim je mogoče pojasniti politično delovanje in motive, razlikovanje med prijateljem in sovražnikom. Politični sovražnik je samo drugi, tujec, in za njegov smisel zadostuje, da je v nekem zelo intenzivnem smislu eksistencialno nekaj drugega in tujega«. Tu sovražnika predstavljajo prepovedane droge oziroma tisti, ki jih uporabljajo. Pojavna oblika sovraštva je vojna, ki je drogam napovedana, odkar so postale blago¹⁵ (Kvaternik Jenko, 2004).

Prepovedane droge imajo v svetu poseben status. To so potrjevali tudi sogovorniki.¹⁶

---

¹³ Razprave o pravici posameznika do uporabe drog, do autodestrukcije trčijo na pravice drugih posameznikov in so v danih političnih razmerjih, v katerih je droga prepovedana, neuresničljive. Razprave o tem, ali je prav, da so določene droge prepovedane (npr. marihuana, hašiš) in druge dovoljene (alkohol) in zauzemanje za legalizacijo tako imenovanih mehkih drog na mednarodni ravni ne dosega konsenza in ustrezne pravne regulacije. Vendar je treba poudariti, da je pravica do uporabe drog zagotovljena znotraj javnozdravstvene paradigme kot pravica do zdravja, pri čemer bolnik - uporabnik drog - dobi zdravilo (pri nas metadon, v nekaterih državah heroin) na recept.

¹⁴ Represivna postane takrat, ko etiketira in nadzira uporabnika drog in vztraja bodisi pri popolni abstinenci od drog bodisi pri vzdrževalnem metadonskem programu.

¹⁵ Status blaga si je droga pridobila v času evropske ekspanzije v svet in razvoja mednarodne trgovine sredi 17. stoletja. Začela je funkcionirati kot plačilno sredstvo, ki so ga po opijskih vojnah in med prvo gospodarsko krizo v ZDA zakonsko prepovedali. Vendar droga omenjenega statusa ni izgubila. Danes funkcionira na črnem trgu. V zameno zanjo se lahko dobi orožje, trguje se z ljudmi (belo blago, ilegalci), financira se usposabljanje terorističnih prostovoljcev in teroristične napade.

¹⁶ Citati izjav sogovornikov so ilustrativni deli pogovorov in poudarjajo moje misli, sklepi pa izhajajo iz analize vseh pripovedi in ne le tiste, iz katere je citat uporabljen.

Že takrat, ko so prepovedali droge, jim je rablo nekaj poleg diamantov, zlata in orožja, ki je majhna količina, pa veliko vredna, ne da bi se dalo s tem trgovat in plačevati usluge, ki so zelo drage, jim pride prav.

Na omenjen status sta vezana tako tabu¹⁷ kot tudi norma prepovedi.

Samo to tabuiziranje teme in to črnjenje in prepoved sama dela na roko državi in tem sistemu na sploh glede drog. Ker je prepovedano, ti tega ne smeš, ker ne smeš, je zanimivo, ker je zanimivo, boš enkrat probal. In tisti enkrat, ko boš probal, te bodo dobili in bodo nardili cel halo okrog tega in boš ožigosan za celo življenje. Je to dobro? Po mojem ne. Lahko bi se čisto drugače te stvari uredile in delale. Pa se ne.

Država rabi eno temno piko. Isto kot je Bush rabu Bin Ladna, da lahko državljanom vrže ta pesek v oči, da ne bojo, kaj preveč mislni na to, kako oni kradejo denar in kaj delajo na vrhu, ne? Učinek razprševanja megle.

Sogovorniki, zlasti tisti, ki imajo več izkušenj z uporabo in posledicami uporabe prepovedanih drog, so povedali, da je bila v Jugoslaviji in kasneje v Sloveniji drogam napovedana vojna.¹⁸

Tega je bilo veliko več, ko se je Slovenija odcepla. Ne vem, če ti je pravla mogoče Rožica. Takrat, ko sva s tisto novinarko xy nardila intervju in sva rekla, da če se takoj nekaj - to je bilo leta 1991 - ne bo nardilo, bojo čez dve leti imeli igle po parkih. Policija je tisto kaseto zasegla. Njej in nam so grozili.

Uporabniki drog so večkrat poudarili, da se je trend uporabe heroina pri nas začel v začetku 90. let. 20. stoletja, po osamosvojitvi, in da prej množične uporabe te droge v Sloveniji ni bilo. Pred tem naj bi se pri nas uporabljala v glavnem marihuana in hašiš. Številni so trdili, da je v prodajo vmešana institucija tajne policije in pomembni politiki in da zato o vojni proti drogam lahko govorimo samo v kontekstu usmeritve posamezne države ali politike, v praksi pa je to povsem nekaj drugega. Po njihovem mnenju to ni vojna proti drogam, temveč medijska vojna proti uporabnikom teh drog.

V glavnem tudi glede tega, kdo je sploh prinesel drogo v Slovenijo in začel rasturat. To je bivša tajna policija. Udba! To se tudi dobro ve. Zaradi

¹⁷ Tabu je po eni strani tisto kar je sveto in posvečeno, po drugi strani pa je tisto, kar je strašno, nevarno, nečisto in kot tako prepovedano (prim. Južnič, 1993:116).

¹⁸ Sogovornik je poudaril: »Pri nas je vojna drogam napovedana in prisotna že več kot deset let. Zgrešeno! Če bi, kaj naredili z dilerji, da bi bilo heroin težje dobiti, mogoče...«.

tega je policija lovila večinoma tiste, ki so jim bili konkurenca. Recimo dobesedno pri nas človek, ki je bil šef oddelka za boj proti mamilom, xx, je sam preprodajal mamila. Potem xy in vem, da xy še zdej dila za njega drogo, heroin. Samo so bli premeščeni, ko se je to zvedlo. Niso dobili ne odpovedi, ne disciplinsko, nič, nič. In ponavadi so šli delat preiskave k takšnim, ki so prodajali drogo, ki ni prišla iz njihovega vira, ki so jim bli konkurenca. Še dan danes se jim vidi, da lovijo tiste gramčkarje. Tisti, ki imajo kile pa so nedotakljivi, so pač ugledni vaščani.

Kot že omenjeno, je politika vojne globoko zasidrana tudi v odnosu do drog v Sloveniji. Številni sogovorniki so bili do slovenske politike do drog precej kritični. Posebej so poudarili, da je v Sloveniji močno čutiti monopol medicine in zdravstva nad drogami, kar se je pokazalo tudi s formalno ukinitvijo Urada RS za droge oziroma z njegovo umestitvijo pod Ministrstvo za zdravje.¹⁹

Urad za droge so »ukinili« zato, da se bo lahko zdravstvo naprej dičilo z mrežo, ki jo je ta urad vzpostavil in zato, ker bi medicina zgubila oblast nad drogami. Medicinci pregorevajo in ne vem, zakaj jim je tako težko priznati in sestopiti z oblasti. Treba se bo ukvarjati s človekom, posameznikom in njemu določiti meje. Čistilce so na teren poslali, da so spucali teren. Okitli so se s tujim perjem. Ko nekdo na velik zvon zazvoni, drugi utihnejo. Denar, slava. Zalaufal je. Yy pustmo s temi džankiji, naj miga, naj živi. Ta črviček je zrasel, je neko mrežo spletel, je nekaj naredil. In zdaj lahko priklopimo kabel na to žarnico. To je to! Postavil si, zdaj bom jaz to vzel. Tudi minister je samo človek.

Drugi sogovornik je »ukinitev« urada povezal s prerazporejanjem proračunskega denarja.

Da bi jim blo še lažje, da denar, ki je namenjen za reševanje te problematike, preusmerijo kam drugam. Samo zaradi tega. Da bi še bolj zabrisali meje pristojnosti in podobnih zadev, ker že dandanes so tej programi, ki jih financira država, jest nisem še videl, da bi en dinar dosegel uporabnika, da bi koga s tem dnarjem spravli s ceste, mu našli stanovanje, službo ali pa kaj takega.

---

¹⁹ Sogovornik je poudaril: « Znotraj Ministrstva za zdravje, ne bo mogoče razvijat celostni model. Gledam stvari s socialno zdravstvenega vidika in ne političnega vidika in skušam slediti trendom. Vlada se je pač drugače odločila. Vedno, ko skušajo stroške zmanjševati, jih povečajo. »

Na vprašanja, zakaj se uporabniki drog, ki so organizirani v Zvezo uporabnikov prepovedanih drog,²⁰ ob takšni odločitvi vlade niso v javnosti prav nič pritoževali, so sogovorniki odgovarjali dokaj nezainteresirano, češ da njihove zahteve tako ali tako ne bi bile uslišane, da se z metadonci ne bodo šli pogajat in da bi si s tem nakopali še več sovražtev.²¹ Eden med njimi pa je poudaril, da so uporabniki drog med sabo precej nestrpni in da vzrok za kakršnokoli neaktivnost najverjetneje tiči v njihovem načinu življenja.

Džanki se ne bo bunil, boli ga briga, strinjal se bo z vsem dokler ne bo treba nič delat. Džanki bo imel rad tistega, ki mu da drogo. Tistemu se bo prilagajal, ne bo galame delal, ne bo se upiral. V rit mu bo lezel, če bo treba. Te barabe manipulirajo s čistimi človeškimi dušicami in si prek njih gradove zidajo. Spomenike si zidajo.

Sogovorniki so bili zelo kritični do slovenske politike do drog in so menili, da je v interesu države, da »problemi« odvisnosti ostajajo takšni kot so. Po njihovem mnenju naj bi ravno zato država podpirala takšen program zdravljenja, ki ne prinaša rezultatov.

Državi je to prav, ker država, čim več ima ovčk, ki ne razmišljajo s svojo glavo, bolj prav ji je. To je blo vedno tako, imej pod sabo zaguljen folk, boljše ti bo. Zakaj so nacisti zažigali knjige? Sej tle bi tudi najraje tako naredili, samo ne smejo. Zato pa delajo drugače. Dejte jim metadon, naj bojo zadeti, pa kurc, sej bojo dali mir... naj bojo doma pri starših. Uni jih bojo ujčkali in bo vse u redu. To je zelo narobe.

²⁰ Društvo Areal, Svit Koper in člani projekta Morje »komune na hribu upanja« so leta 2002 ustanovili Zvezo uporabnikov drog. Razloge za ustanovitev je posebej poudaril eden izmed članov omenjene zveze: »Zato, ker dokler bodo stvari takšne, kot so, bo slabo. Tako, kot smo takrat rekli, da bojo igle po tleh, tle bo kar naenkrat takšen boom hepatitisa in AIDSa, da se bojo ljudje, kar za glavo primli in potem bodo narkomani še bolj bavbav tema, še bolj bojo grozni. Nobenga ne bo več brigalo, kaj smo govorili ves ta čas. In, da rabimo iglomate in da rabimo prostor za se zadevat in vse. Noben nas ne posluša. Samo zamahnejo z roko. Ko bo to udarilo ven, bomo spet mi krivi. Štekaš? Zarota! Druga stvar, ker gre svet naprej bi moglo it tudi to področje. Če hočemo v EU, delajmo tako, kot dela EU, usaj večina držav v njej. Pri nas je to tako velika tabu tema, ker največ ima z distribucijo heroina še vedno bivša tajna policija«.

²¹ Javnozdravstvena paradigma politike do drog, ki je bila v začetku vzpostavljena v dobri veri, da na nek način z dajanjem droge na recept, nadzira določeno število ljudi, ki bi bili lahko nosilci družbenih in političnih sprememb. To potrjuje tudi izjava sogovornika: »Danes je mogoče važno, da se ne zadeva tisti, ki dela, študira. Za tistega, ki je brezposeln pa je vprašanje, če je to sploh še družbeno in politično nesprejemljivo. Človek, ki je zadet je manj politično aktiven in je mogoče boljše, da ga imaš zadetega, kot pa ne«.

Če hočemo razumeti nastalo situacijo, moramo pogledati v zgodovino, kako, kdaj in kakšne politike do drog so se pri nas v začetku oblikovale in kdo je bil nosilec teh politik. Konec osemdesetih in v začetku devetdesetih je ob razpravah o prepovedanih drogah in pojavu v družbi nastal v Sloveniji medicinsko represivni pristop. Na tem področju je sledila organizacija zdravstva in organizacija policije. Začetki oblikovanja politike do drog segajo v leta 1990 in 1991, ko so se na Obali sestali nekateri strokovnjaki in so začeli z nekim lokalnim pristopom do drog. Z letom 1990 se je začel prvi bum zlorabe nedovoljenih drog, ki se je kasneje razvil in svojo polno moč še danes ni dosegel.

Eden od sogovornikov je vprašanje, kakšna je slovenska politika do drog, obrnil in se vprašal, kakšna je politika do ljudi in družboslovce pozval k sodelovanju.

In čim bomo rekli, da smo pripravljeni nekaj narediti za človeka, bomo rešili njegov self. Takrat bomo rešili problem drog. Droge bodo vedno tu. Zakaj bi se mi ubadali s politiko drog? Nima smisla, dejmo ljudi rešit, da bodo oni znali s temi drogami postopati tako, kot treba. Človek je zdej v stiski in politika do človeka se mora menjat in tu ste FDV-jevci. In vi boste morali filozofom to dopovedat, ker vsa pedagoška masa je tam študirala in potem medicincem in drugim, socialnim delavcem in vsem ostalim, ki se ukvarjajo s tem problemom, pravnikom, ekonomistom...

Sogovornik je poudaril, da se različne oblike politike do drog ukvarjajo predvsem s posledicami uporabe drog in ne z vzroki za uporabo, in da jih v večini primerov zanimajo posledice, ki jih imajo droge na širšo družbo in ne na posameznika.

Zmanjševanje škode, legalizacija ali dekriminilizacija, psihiatrizacija ne odpravljajo vzroka uporabe, ukvarjajo se s posledicami, ker je to na nek način za državo koristno.

Terensko delo in njegova analiza kažeta, da se je razvil javnozdravstveni model predvsem zaradi preventive pred aidsom, hepatitisom in drugimi nalezljivimi boleznimi, da je medikalizacija na vrhuncu, ker je ta državo še najmanj stane, in da so razprave o legalizaciji marihuane tudi v Sloveniji trenutno v modi. V slovenski politiki do drog je čutiti monopol medicine nad drogami, kar se je pokazalo z umestitvijo Urada za droge RS pod ministrstvo za zdravstvo in hitrim širjenjem Centrov za zdravljenje in preprečevanje zasvojenosti od prepovedanih drog.

Prezrta razmerja med drogami in politiko

Na osnovi analize terenskega dela sem izdelala klasifikacijo stopenj, na katerih prihaja do razmerja droge politika. Po Freundu (1997: 100) ločimo tri predpostavke bistva političnega, in sicer: odnos med ukazovanjem in podrejanjem, ki določa red; odnos med zasebnim in javnim, ki določa javno mnenje, ter odnos med prijateljem in sovražnikom, ki določa boj.²²

Analiza terena, raziskav o drogah in uporabnikih drog, mednarodne strategije in nekaterih nacionalnih strategij oziroma politik do drog kaže, da je droga element političnega razmerja. Na različnih ravneh, ki so kontekstualno določene in niso v nobenem hierarhičnem redu, prihaja do različnih razmerij med politiko in drogami. Prek slednjega lahko določimo meje političnega.²³

Ker politika opredeli droge kot »sovražnike« in jih z normo prepove, droga začne urejati razmerja med ljudmi. Tako posameznike razdeli na uporabnike in neuporabnike prepovedanih drog. Na podlagi takšnega razlikovanja se oblikuje tolerančni prag, pri čemer so posamezniki, ki drogo uporabljajo, onkraj njega, so družbenokulturno nesprejemljivi. Meja družbenokulturne nesprejemljivosti je politično določena.

Percepcija drog v družbi-kulturi je posledica razmerja prijatelj-sovražnik. To razmerje je najbolj izraženo znotraj globalne politike do drog, ki je utemeljena na vojni. V mednarodni in nacionalnih strategijah do drog lahko določimo različne stopnje razmerja med drogo in politiko. V prohibicionistični tradiciji, ki je podlaga tako mednarodne kot posameznih nacionalnih politik in katere gonilna sila so ZDA, ima monopol represivni aparat države. Uporabniki drog so potisnjeni onstran družbeno sprejemljivega. Norme prepovedi, družbeno sprejemljivega vedenja so določene na podlagi političnih interesov ZDA in večjega dela mednarodne skupnosti. Uporaba prepovedanih drog ni dovoljena, kdor droge uporablja, je kriminallec. Droga v tej perspektivi deli ljudi na kriminalne in nekriminalne. Torej je (ne)kriminalnost v izhodišču politično določena.

V javnozdravstveni paradigmi, kjer ima pri določanju družbeno

²² *Obe predpostavki, tako odnos med javnim in zasebnim kot odnos med sovražnikom in prijateljem, služita za razumevanje med tistim, kar je politično, in tistim, kar ni (prim. Freund, 1997: 102). Vendar se meja političnega spreminja glede na različne kulturno-družbene kontekste.*

²³ *Kot poudarja Lukšič, se »političnost v javnih politikah enači s pozicijo in držo, s katero se polemik ne sklada med stališi in političnimi usmeritvami ocenjujočega posameznika. Če na primer posameznik presojevalec ugotovi, da je nacionalna strategija do drog v nasprotju z njegovo predstavo »pravilnega«, je politična. Če je skladna z njegovo predstavo, pa je strokovna. Skrb za podobo strokovnosti je skrb za politično in moralno podporo. Skrb za prikazovanje določene rešitve kot politične pa je moralna in strokovna diskvalifikacija. Drugi odgovor na vprašanje političnosti, ki ga ima zdrava pamet je: vse je politika (Lukšič, 1997: 982).*

sprejemljivega vedenja monopol medicina, prihaja do gradacije političnosti pri delitvi ljudi na zdrave-bolne, oziroma na normalne-patološke. Pri tem je treba poudariti, da je bolezen še vedno norma življenja, toda inferiorna norma v smislu, da ne tolerira nobenega odstopanja od pogojev, v katerih je veljavna, saj se ne more spremeniti v kakšno drugo normo. Bolni posameznik je normiran za določene eksistenčne pogoje in je zgubil normativno sposobnost, tj. sposobnost vzpostavljanja drugačnih norm v drugačnih pogojih (Canguilhem, 1987).

Posledica stopenj, na katerih prihaja do gradacije političnosti na razmerju droga politika, je stigmatizacija in marginalizacija uporabnikov drog. Analiza terena je pokazala, da uporabniki prepovedanih drog to stigmo praviloma ponotranjijo in zato v vsakodnevem življenju prevzamejo vloge bolnika, kriminalca, deviantneža. Tudi na tej točki se razmerje droga politika na prvi pogled izgubi. Analiza pa pokaže, da politično razmerje sproducira kontekst, v katerem lahko pride do omenjene identifikacije.

Iz nacionalne strategije (politike), ki vključuje smernice delovanja države na področju drog, ki vključujejo preventivne in kurativne ukrepe, lahko izpostavim naslednje argumente, ki dokazujejo, da so droge politično razmerje: prvič, nacionalna strategija do drog je osnovna strategija državne javne politike do omenjene problematike, določa načela »temeljnega dobrega« oziroma javnega zdravstva. Slednje je konsenzualno določeno. Torej je osnovno izhodišče politično določeno. Drugič, nacionalno strategijo je pripravljala Urad vlade RS za droge, ki ga je ustanovila vlada z namenom, da oblikuje politiko do drog, ki bo skladna z mednarodno politiko in s smernicami EU na tem področju. Odločitev o ustanovitvi urada je politična. Tretjič, pri oblikovanju nacionalne strategije je bila funkcija omenjenega urada koordinativna, kar pomeni, da je usklajeval različne programe s področja drog, ki so v izhodiščih zelo različni, in jih umeščal v neki konsenzualni okvir. Strokovna stališča, ki so se tako oblikovala, so del konsenza vseh sodelujočih strokovnjakov in so politično določena. Tudi na tej ravni pride do gradacije političnega. Četrto, k merilom za oblikovanje političnosti je treba prišteti tudi način argumentacije v nacionalni strategiji. Tu merimo predvsem nasklicevanje na mednarodne dokumente, priporočila in dokumente EU, na človekove pravice in ustavo. Petič, direktor vladnega urada za droge je na podlagi lastnega delovanja in stališč od drugih lahko prepoznan kot pristranski, čeprav se sam ne prepozna kot tak. Lahko je podvržen lobiranju in prepričevanju neposrednih ali posrednih političnih funkcionarjev, da naj se odloči v korist ene od političnih usmeritev.

Ker je nosilec nacionalne strategije do drog Urad vlade RS za droge, je ta v celoti politična. Če na dogodke in odločitve vlade o »ukinitvi« omenjenega urada gledam skozi merila političnosti, lahko vidim, zakaj je vlada Urad za

droge RS potem, ko je opravil svoje delo in pripravil nacionalno strategijo, umestila pod Ministrstvo za zdravje. Vendar mi znanstvena spoznanja na podlagi analize terenskega dela porajajo dilemo, ali umestitev urada pod okrilje omenjenega ministrstva ne bo onemogočila izvajanja omenjene strategije v delu, kjer govori o alternativnih oblikah zdravljenja, rehabilitacije, nadzora in uveljavljanja določenih pravic.

Da so droge element političnega razmerja, potrjuje tudi analiza pogovorov s sogovorniki. Percepcija uporabnikov drog kaže na odnos med ukazovanjem in podrejanjem, kjer so na eni stani tisti, ki se podrejajo, na drugi strani pa tisti, ki ukazujejo. Tako razumljen, je ta odnos temeljna predpostavka političnega, pri čemer skuša politika nadzorovati vso družbo, čeprav je le njen del. Odnos med ukazovanjem in podrejanjem pa je tak, da se ne da vnaprej presoditi, kdo ukazuje in kdo se podreja. Analiza terena je pokazala, da so v relaciji, do na primer represivnih državnih aparatov in medicine, uporabniki drog v podrejenem položaju – na eni strani kot bolniki, na drugi strani pa kot kriminalci. Odnos med ukazovanjem in podrejanjem nam nikakor ne potrjuje stališča, da so se nekateri že rodili, da bi ukazovali, drugi da se bi se podrejali, temveč samo, da vsako politično razmerje, na katerega naletimo, nujno predpostavlja odnos med ukazovanjem in podrejanjem. Pri tem je tudi izkušnja podrejanja pogosto šola za ukazovanje (Freund, 1997: 101). Analiza pogovorov s sogovorniki kaže, da jih večina predvsem ukazuje svojim staršem in da v družinskih odnosih pogostoma prevzemajo vlogo tistega, ki ukazuje in ureja odnose tako med sabo in drugimi družinskimi člani (uporabnik droge vs. mati, oče, brat, sestra) kot tudi med samimi družinskimi člani (mati vs. oče, mati vs. drugi otrok).

Kot že rečeno, politika do drog določa razmerja med uporabniki in neuporabniki drog, pri čemer v javnosti prvi večinoma igrajo negativno družbeno vlogo kriminalca ali bolnika. V okoliščinah, ki jim ustrezajo, omenjene vloge tudi igrajo, medtem ko zasebno izbirajo vlogo ne samo uporabnika droge, temveč predvsem džankija.

Analiza terenskega dela kaže, da razmerje med drogo in politiko določa odnos med ukazovanjem in podrejanjem, med zasebnim in javnim ter med prijateljem in sovražnikom. Odnos med podrejanjem in ukazovanjem je specifično političen, medtem ko sta v odnosu med prijateljem in sovražnikom ter zasebnim in javnim samo koncepta javnega in sovražnika specifično politična, koncepta zasebnega in prijateljstva pa se vežeta na nepolitično sfero človekovega življenja. Vsaka izmed treh predpostavk političnega v konkretnem političnem življenju igra določeno vlogo; dvojica ukazovanje-podrejanje pogojuje vzpostavitev politične tvorbe,

dvojica zasebno-javno njeno organiziranost, dvojica prijatelj-sovražnik pa njeno ohranjanje ali pa tudi njeno izginotje, če jo vase vsrka druga politična tvorba (prim. Freud, 1997: 103).

Sklep

Ker obstajajo različne razlage, zakaj ljudje uporabljajo droge, in ker se te pomembno razlikujejo ena od druge, so lahko politike do drog v praksi implementirane radikalno drugače od osnovnih izhodišč. Droge, predvsem pa prepovedane droge, so prek različnih paradigem politično posredovane in so kot takšne element političnega razmerja. Skozi mejo prepovedi, ki je politično konstituirana, se ureja odnose in razmerja med ljudmi. Prepovedana droga je merilo razlikovanja med ljudmi, saj so posamezniki, ki jo uporabljajo, onkraj tolerančnega praga. Analiza terenskega dela in političnih razmerji kaže na prezrta razmerja med politiko in drogami. Tako so na primer na ravni institucionalne obravnave uporabniki prepovedanih drog postavljeni v podrejeni položaj. V javnem življenju igrajo vlogo bolnika, kar omogoča reprodukcijo institucij, ki se ukvarjajo z njihovim »zdravljenjem« in razcvet javnozdravstvene paradigme. V zasebnem življenju pa uporabniki drog večinoma igrajo vlogo tistega, ki ukazuje (svojcem), in ostajajo zavezani svojemu življenjskemu stilu.

Kakšna bo prihodnje politika do drog je odvisno od tega, kakšne bodo prioritete v mednarodni skupnosti, v EU in ne na zadnje v Sloveniji, in kaj bodo droge oziroma katere bodo prepovedane. Svet brez drog je iluzija, droge bodo še vedno del vsakdanjosti, in bodo vsaj regulirane, če ne prepovedane. Pomembneje se zdi, ali in kako jih bodo ljudje uporabljali. V politiko do drog bi bilo treba vključiti znanstvena spoznanja, ki razlagajo ne le negativne, ampak tudi pozitivne učinke drog, ki govorijo ne le o škodljivih, ampak tudi o neškodljivih ravnanjih z drogami in izkušnje uporabnikov drog, tako tistih, ki uporabe droge ne nadzorujejo, kot tistih, ki uporabo droge nadzorujejo in zaradi nje nimajo težav v vsakdanjem življenju.

LITERATURA

- Canguilhem, Georges (1987): *Normalno in patološko*. SH. Ljubljana: Škuc Filozofska fakulteta.
- Flaker, Vito (1999): »Družbene okoliščine uživanja drog«. *Teorija in praksa*, let. 36, št. 5, str.809-819.
- Flaker, Vito (2002): *Živeti s heroinom I. Družbena konstrukcija uživalca v Sloveniji*. Ljubljana: Založba/*cf.

- Flaker, Vito (2002): Živeti s heroinom II. K zmanjševanju škode. Ljubljana: Založba/*cf.
- Foucault, Michel in Derrida, Jacques (1990): Dvom in norost. Ljubljana: Anclecta.
- Freund, Julien (1997): »Tri predpostavke političnega«. V: Bibič, Adolf (ur). Kaj je politika? Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Jeretič, Sebastjan (2001): »Politična korektnost: primer uporabnic in uporabnikov nedovoljenih drog«. Teorija in praksa, let. 38, št. 2, str. 328–345.
- Južnič, Stane (1993): Identiteta. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kanduč, Zoran (2003): Onkraj zločina in kazni. Ljubljana: Študentska založba (Knjižna zbirka Koda).
- Kvaternik Jenko, Ines (1997-2004). Dnevnik terenskega dela. Osebni arhiv.
- Kvaternik Jenko, Ines (2004): Droga kot element političnega razmerja. Človekove pravice na primeru subkulture uporabnikov/uporabnic drog (doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Lukšič, Igor (1992): »Legalizacija drog. Nujnost in nezmožnost«. Časopis za kritiko znanosti, let. xx, str. 146–147.
- Lukšič, Igor (1997): »Političnost ustavnega sodišča«. Teorija in praksa, let. XXXIV, št. 6, str. 915–1047.
- Lukšič, Igor (1999): »Droga kot politično razmerje«. Teorija in praksa, let. 36, št. 5, str. 820–826.
- Offe, Claus (1985): Družbena moč in politična oblast. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Szasz, Thomas (1992): »Motivacije za prekinitve najdaljše vojne 20. stoletja: vojne proti drogam.« Časopis za kritiko znanosti, let. xx, str. 146–147.
- Szasz, Thomas (1996): Our Right to Drugs. Syracuse: Syracuse University Press.
- Schaler, Jeffrey (1998): Should we Legalize, Decriminalize or Deregulate? Prometheus Books, New York.
- Schmitt, Carl (1994): Tri razprave. Ljubljana: Študentska organizacija univerze.
- South, Nigel (1999/2000): Drugs, Cultures, Controls and Everyday Life. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Urad vlade RS za droge in slovensko politološko društvo (2001): Politološki vidiki nacionalne politike do prepovedanih drog v Sloveniji (okrogla miza). Odmevi, št. 3.